

**ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის
გამოყენება სასამართლოს საკონსტიტუციო
სასამართლოს მიერ საკუთრების
უფლებასთან მიმართებით**

შესავალი

წინამდებარე ნაშრომი ეხება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ადამიანის უფლებათა და ძირითად უფლებათა ევროპული კონვენციის (შემდგომში „ევროპული კონვენცია“) გამოყენებასა და დამკვიდრებული პრაქტიკის მიმოხილვას საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებით. სტატიაში განიხილება, თუ როგორ შეუძლია ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებს ხელი შეუწყოს საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვის ხარისხის გაუმჯობესებასა და სამართლებრივ უზრუნველყოფას.

საკუთრების უფლება ფუნდამენტურ უფლებათა იმ კატეგორიას განეკუთვნება, რომლის სრულფასოვანი განხორციელება, ერთი მხრივ, ინდივიდის ღირსეული არსებობისა და მეორე მხრივ, თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკაზე დაფუძნებული დემოკრატიული საზოგადოების არსებობის წინაპირობაა.¹

მოცემულ სტატიაში მიმოხილულია ის საქმეები, რომლებშიც სასამართლომ ჩამოაყალიბა საკუთრების უფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებული კრიტერიუმები, შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლები და მათი შესაბამისობა ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილ სტანდარტებთან.

1. მოკლედ ევროპული კონვენციისა და მისი როლის შესახებ საქართველოში

ევროპულ კონვენციას ხელი მოეწერა 1950 წლის 4 ნოემბერს რომში. მისი შექმნა განპირობებული იყო მეორე მსოფ-

* სამართლის მაგისტრი, თსუ, დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონის გამგეობის მთავარი სპეციალისტი (იურისტი).

პაპუაშვილი ს., საკუთრების უფლების შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე გამოწვევები, კ. კორკელიას რადაქტორობით, თბილისი, 2009, 178.

ლიო ომის შემდეგ ევროპული მოსახლეობის მუდმივი ზრდით, რომელიც მოითხოვდა ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების ერთიანი სისტემის ჩამოყალიბებას. აქედან გამომდინარე, კონვენციას ახასიათებენ, როგორც „ძირითად უფლებათა საერთო ევროპულ სტანდარტს“². აღნიშნულ კონვენციას საქართველომ ხელი მოაწერა 1999 წლის 27 აპრილს და პარლამენტის მიერ რატიფიცირების შედეგად ის ძალაში შევიდა 1999 წლის 20 მაისს.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტისა და „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის თანახმად, საერთაშორისო ხელშეკრულებას საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში კონსტიტუციის, კონსტიტუციური კანონისა და კონსტიტუციური შეთანხმების შემდეგ აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა ორგანულ თუ სხვა მიმდინარე კანონებთან მიმართებით. აღსანიშნავია, რომ ევროპული კონვენცია ქვეყნის საკანონმდებლო სისტემის ნაწილია და შიდა სასამართლოები, ისევე როგორც სხვა საჯარო ხელისუფლების ორგანოები ვალდებული არიან, გამოიყენონ მისი დებულებები, დაეყრდნონ კონვენციის ტექსტსა და პრეცედენტულ სამართალს. უფრო მეტიც, ხელისუფლების ეროვნულმა ორგანოებმა უპირატესობა უნდა მიანიჭონ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას ეროვნულ კანონმდებლობასთან მიმართებით, როდესაც ეს უკანასკნელი ეწინააღმდეგება კონვენციას³.

„ევროპული კონვენცია ცოცხალ სამართლებრივ აქტად გვევლინება, რომელიც განმარტებული უნდა იქნეს დღევანდელი მართალია წერილობითი“⁴. იგი აღიარებულია „ევროპული საჯარო წესრიგის (order public) კონსტიტუციურ დოკუმენტად“⁵. თუ მართლმსაჯულების განხორციელებისას ევროპული კონვენციის გამოყენების შესაძლებლობა არ არის სადავო ქართველ

² ტურავა პ., ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საკუთრების უფლება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, გ. კორკელის რაქტორებით, თბილისი, 2006, 298.

იხ., კორკელია კ., ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლი საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში, ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2002, 53.

⁴ იხ., Tyrer v. the United Kingdom, 1978 წლის 25 აპრილის განაჩენი, Soering v. the United Kingdom, 1989 წლის 7 ივლისის განაჩენი, Loizidou v. Turkey, 1995 წლის 23 მარტის განაჩენი.

⁵ იხ., Loizidou v. Turkey, 1995 წლის 23 მარტის განაჩენი, პუნქტი 75(2).

მოსამართლეებს შორის, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის როლთან დაკავშირებით საქართველოში აზრთა სხვადასხვაობაა. მოსამართლეთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ მათ უნდა გამოიყენონ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა, რამეთუ ის იძლევა კონვენციის სწორი განმარტებისა და გამოყენების შესაძლებლობას, პრეცედენტული სამართლის გარეშე კი შეუძლებელია კონვენციის სწორად განმარტება და ზოგადი დებულებების შინაარსის სწორად დადგენა.⁶ მეორე ნაწილის აზრით, ვინაიდან საქართველო არ არის პრეცედენტული სამართლის ქვეყანა, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გამოყენება არ არის საჭირო.

აქედან გამომდინარე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენებაში იგულისხმება არა მხოლოდ უშუალო ევროპული კონვენციის ტექსტის, არამედ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით დადგენილი სტანდარტების გამოყენება.

საქართველოში სასამართლო პრაქტიკის შესწავლამ ცხადყო, რომ ყალიბდება საქართველოს სასამართლოების მიერ საერთაშორისო აქტების გამოყენების მზარდი ტენდენცია. ცხადია, მისასალმებელია, რომ საქართველოში იზრდება იმ სასამართლო გადაწყვეტილებათა რაოდენობა, რომლებშიც გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები, თუმცა, სამწუხაროდ, ეს მიდგომა უფრო მეტად საკონსტიტუციო სასამართლოს მხრიდან იკვეთება, საერთო სასამართლოების პრაქტიკა კი ჯერჯერობით არ იძლევა კმაყოფილების საფუძველს.

საერთო და საკონსტიტუციო სასამართლოების მოსამართლეებში ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ საერთაშორისო აქტებიდან ისინი ყველაზე ხშირად იყენებენ ევროპულ კონვენციას.⁷ აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ევროპული სტანდარტების გამოყენება ადამიანის უფლებათა დაცვის ერთგვარი ორიენტირია და ასოცირდება მათი დაცვის მაღალი ხარისხთან. პრაქტიკამ აჩვენა, რომ აღნიშნული სტანდარტები მრავალ ასპექტში შეიძლება იქნას გამოყენებული. მაგალითად, ზოგადი და ბუნდოვანი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების

⁶ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2002 წლის 18 დეკემბრის რეკომენდაცია.

⁷ ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საქართველოს სასამართლო პრაქტიკა, ნაწილი პირველი, 2006, 17.

სწორი განმარტების საშუალებად; ნორმათა კოლიზიის თავიდან აცილების საშუალებად; გადაწყვეტილების სამართლებრივი დამაჯერებლობის ასამაღლებლად, რაც, საბოლოოდ, განაპირობებს ადამიანის უფლებათა ეროვნული სტანდარტების განვითარებასა და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტებში არსებული სამართლებრივი ვაკუუმის ამოვსებას. ევროპული სტანდარტების გამოყენება თვითმიზანი არ არის. მიზანია ის, რომ საქართველოს სასამართლო სისტემამ მაღალი სტანდარტით დაიცვას ადამიანის უფლებები, რაც კონვენციის გამოყენებით უფრო მიღწევადია, ვიდრე მხოლოდ კანონის ან კოდექსის საფუძველზე.

2. საკუთრების უფლება ევროპული კონვენციის მიხედვით

„საკუთრების უფლების ბუნებითობასა და უმნიშვნელოვანეს როლზე პიროვნების განვითარებასთან მიმართებით, უკვე დიდი ხანია აღარავინ დავობს. საკუთრების უფლება უზრუნველყოფილია როგორც სამართლებრივი აქტებით, ისე სასამართლოს პრეცედენტებით.“⁸ საკუთრების უფლების დელიკატურობაზე ის დისკუსიაც მიუთითებს, რომელიც მიმდინარეობდა ევროპული კონვენციის პირველი ოქმის პირველი მუხლის ფორმულირებისას. დავა უკავშირდებოდა ტერმინებს — „საკუთრების უფლება“ თუ „უფლება საკუთრებაზე“,⁹ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკუთრების უფლება ევროპულ კონვენციაში მოგვიანებით, 1952 წლის 20 მარტს აისახა და ეს დაკავშირებული იყო არსებით და სტრუქტურულ პრობლემებთან. გამოითქვა მოსაზრება, რომ საკუთრების დაცვის ევროპული მექანიზმი მნიშვნელოვან შიდასახელმწიფოებრივ ეკონომიკურ ფაქტორებს უპირისპირდება¹⁰.

მიუხედავად იმისა, რომ საკუთრების უფლება სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების კატეგორიას არ განეკუთვნება, იგი აისახა კონვენციის პირველ დამატებით ოქმში და შემდგენიარადაა ფორმულირებული: „ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროე-

⁸ გეგენავა დ., სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა საკუთრების ჩამორთმევის შედეგად ზიანზე, სამართლის ჟურნალი „სარჩევი“, №1, 2010, 24.

⁹ იქვე, 25.

¹⁰ Frowein. The Protection of Property. In: Macdonald, Matscher, Petzold, The European System for the Protection of Human Rights, 1993, 515.

ბისათვის შეიძლება ჩამოერთვას ვინმეს თავისი საკუთრება კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში“. ამასთან, წინარე დებულებები არანაირად აკნინებს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონები, რომელთაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ მოსაკრებლის ან ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად. აქედან გამომდინარე, კონვენციის ეს ჩანაწერი, ერთი მხრივ, აღიარებს საკუთრების უფლებას, მეორე მხრივ, ადგენს იმ შემთხვევათა ჩამონათვალს, როდესაც შესაძლოა უფლების მართლზომიერი შეზღუდვა. ამ შემთხვევაში, აუცილებელია დადგინდეს, შენარჩუნებულია თუ არა სამართლიანი ბალანსი საზოგადოების საერთო ინტერესებსა და პირის ფუნდამენტურ უფლებებს შორის¹¹.

ევროპული სტანდარტი განსაზღვრავს საკუთრების ხელყოფის სამ წესს, რომელთაგან ერთ ერთის არსებობა გამოიწვევს სახელმწიფოს მიერ ამ უფლების შეზღუდვის სამართლებრივ დასაბუთებას და მხოლოდ ამის შემდეგ დადგინდება, დაირღვა თუ არა პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი. ეს სამი წესი სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეში დაადგინა:¹²

1. საკუთრებით მშვიდობიანი სარგებლობის პრინციპი;
2. სახელმწიფოს მიერ ქონების ჩამორთმევა გარკვეული პირობების არსებობისას;
3. სახელმწიფოს აქვს უფლება, გააკონტროლოს საკუთრების გამოყენება ზოგადი ინტერესის შესაბამისად და ამ მიზნით, მიიღოს საჭირო კანონები.¹³

ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველ მუხლში გამოყენებული ტერმინები: „საჯარო ინტერესი“, „საერთო ინტერესი“ და „კანონი“ არ იძლევა საშუალებას, შეცვალოს ცალკეული სახელმწიფოების სამართლით დადგე-

¹¹ იხ., პაპუაშვილი ს., საკუთრების უფლების შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე გამოწვევები, კ. კორკელიას რადაქტორობით, თბილისი, 2009, 180.

¹² Sporrang and Lonnorth v. Sweden, A-52, 1982 წლის გადაწყვეტილება.

¹³ Scolio v. Italy, 1995 წლის გადაწყვეტილება.

ნილი საკუთრების გაგება.¹⁴ ასევე ისმის კითხვა, შესაძლებელია თუ არა დაუსაბუთებელი და უკანონო ქონების ჩამორთმევის ინსტიტუტის განხილვა ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველ მუხლთან მიმართებით. ევროპული სასამართლოს პოზიციით რაიმონდოს საქმეზე¹⁵, როდესაც ფორმალურად სახეზეა ქონების ჩამორთმევა, აღნიშნული მუხლის გამოყენება აუცილებელი არ არის.¹⁶ არგუმენტი ამ შემთხვევაში ემყარებოდა კორუფციასთან ბრძოლის მიზნის საშუალებას, რომელიც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომაც გამართლებულად ჩათვალა.

3. საკუთრების უფლება ქართულ კანონმდებლობაში

საკუთრების უფლება ადამიანის უფლებათა სამართლის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და ფუნდამენტური უფლებაა, რომელიც გულისხმობს ადამიანის შესაძლებლობას, საკუთარი ნების შესაბამისად და სხვათა ინტერესების შეუღებად ფლობდეს, სარგებლობდეს და განკარგავდეს თავის ქონებას. საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლი, რომელიც საკუთრების უფლებას ეხება, თავისი შინაარსით შეესაბამება ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველ მუხლს. კერძოდ, „საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებული და უზრუნველყოფილია. დაუშვებელია საკუთრების, მისი შეძენის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების გაუქმება“.

საკუთრების უფლება საქართველოში უფრო დიდი ხნის ისტორიას ითვლის, ვიდრე კონსტიტუციის 21-ე მუხლი. საკუთრება ყველა დროში დაცული სიკეთეა და ზოგჯერ მას სამართლის ძეგლები უფრო ძლიერად იცავენ, ვიდრე ადამიანის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას.¹⁷ მაკიაველი „მთავარში“

¹⁴ კორკელია კ., ქურდაძე ი., ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით, 2004, 216.

¹⁵ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1994 წლის 22 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე Raimondo v. Italy, §29.

¹⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2005 წლის 13 ივლისის გადაწყვეტილება №2/5/309,310,311 საქმეზე, „1) მოქალაქეები: ლილი თელია, არჩილ მეფარიძე და გურამ თოხაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2) მოქალაქე სერგო გოგიტიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 3) მოქალაქე როსტომ ბოლქვაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

¹⁷ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა ნესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 91.

ამბობს: „მაშინაც კი, როცა მთავარი ვინმეს სიკვდილით დასჯას აპირებს, მას შეუძლია სისრულეში მოიყვანოს თავისი განაჩენი, თუკი საამისოდ საკმარისი სამხილი მოეპოვება, მაგრამ თავი უნდა შეიკავოს სხვისი ქონების ხელყოფისგან, ვინაიდან ადამიანები უფრო ადვილად ურიგდებიან მამის სიკვდილს, ვიდრე სამკვიდროს მოშლას“¹⁸.

1997 წელს განხორციელებული სამართლის რეფორმა, რომელიც სამოქალაქო კოდექსს შეეხო, მთლიანად სანივთო სამართალს მიეძღვნა. ნოვაციის მნიშვნელობა ის არის, რომ იგი ამკვიდრებს საკუთრების ევროპულ კონცეფციას. როგორც ზოიძე აღნიშნავს, საკუთრების კონსტიტუციურსამართლებრივი გაგების საფუძველს მისი ცივილისტური ცნება წარმოადგენს.¹⁹ მოკლედ რომ ვთქვათ, კერძო სამართალი პასუხობს კითხვაზე, რა არის საკუთრება, ხოლო კონსტიტუციური კი — როგორია ამ საკუთრების დაცვის გარანტიები. საკუთრება, როგორც კონსტიტუციით გარანტირებული ადამიანის ძირითადი უფლება, ზესახელმწიფოებრივი უფლებაა²⁰ და შესაბამისად, ექვემდებარება დაცვას სახელწიფოს მხრიდან.²¹ საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის დაცვის ქვეშ ივარაუდება საკუთრება ყოველგვარი ფუნქციის გარეშე, ანუ „კონსტიტუცია ნემსის მესაკუთრესაც ისევე უნდა იცავდეს, როგორც უძრავი ქონების მესაკუთრეს“²², თუმცა შეუზღუდავი საკუთრება არ არსებობს. ამას ადასტურებს საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მეორე პუნქტი, რომელიც მიუთითებს: „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის დასაშვებია პირველ პუნქტში აღნიშნულ უფლებათა შეზღუდვა კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით“. ამას არ უარყოფს არც ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი („მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას ვინმეს თავისი საკუთრება კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.“) და არც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, კერ-

¹⁸ მაკიაველი ნ., მთავარი, ბ. ბრეგვაძის თარგმანი, თბილისი, 2010, 181.

¹⁹ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა ნესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 95.

²⁰ BVerfGE 15, 126 (144).

²¹ საქართველოს კონსტიტუცია, 21-ე მუხლის პირველი პუნქტი, „საკუთრება აღიარებულია და უზრუნველყოფილია“.

²² ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა ნესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 99.

ძოდ, 170-ე მუხლი ამბობს: „მესაკუთრეს შეუძლია, კანონის-მიერი ან სხვაგვარი სახელშეკრულებო შებოჭვების ფარ-გლებში ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით“.

„საზოგადოებრივი ინტერესი“ — ეს საკუთრების შეზღუდ-ვის ის გამამართლებელი მიზეზია, რომელსაც ევროპული სასამართლოც კი დასაშვებად მიიჩნევს.²³ მან ბევრჯერ დაა-ფიქსირა თავისი პოზიცია, რომ საკუთრების შეზღუდვა აუ-ცილებელი უნდა იყოს. რაც შეეხება საკუთრების უფლების შეზღუდვის ქართულ სამართლებრივ საფუძველს, კანონმდებ-ლობა „საზოგადოებრივ ინტერესს“ ორი საკანონმდებლო აქ-ტით აწესრიგებს: საქართველოს ორგანული კანონი „საზოგა-დოებრივი საჭიროებისთვის გადაუდებელი აუცილებლობისას საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ“ და საქართველოს კანონი „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ“. ამ ორი კანონით გათვალისწინებული საკუთრების ჩამორთმევის პროცედურა, ფაქტობრივად, სრულად შეესაბამება ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმის პირველ მუხლს და ევროპული სასამარ-თლოს მიერ ჩამოყალიბებულ პრეცედენტულ პრაქტიკას.

ის არგუმენტი, რომ საჯარო ინტერესების არსებობა სა-შუალებას აძლევს სახელმწიფოს, დაასაბუთოს საკუთრების ხელყოფა, არ ათავისუფლებს მას ვალდებულებისგან, შექმნას სამართლებრივი და გამჭვირვალე მექანიზმი თანაზომიერი გადაწყვეტილების მისაღებად. ამრიგად, საკუთრების შე-ზღუდვისთვის დადგენილი სამართლებრივი პროცედურა ემთხვევა ევროპული სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებულ მიდგომას. კერძოდ, იმისათვის, რათა მოხდეს უფლების შე-ზღუდვა ან ჩამორთმევა, აუცილებელია, ჩარევა გათვალისწი-ნებული იყოს ეროვნული კანონმდებლობით, ემსახუროდეს კანონიერ მიზანს, იყოს მისაღწევი კანონიერი მიზნის პრო-პორციული და განხორციელდეს მხოლოდ სამართლიანი კომ-პენსაციის საფუძველზე.

პრაქტიკაში ყველაფერი ჰარმონიულად არ ხდება, რასაც ადასტურებს, ერთი მხრივ, საქართველოს სახალხო დამცვე-ლისა და ეროვნული არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ

²³ Sporrong and Lonnorth v. Sweden, A-52, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, რჩეული გადაწყვეტილებები, ტომი I, თბილისი, 2001.

მომზადებული მოხსენებები და მეორე მხრივ, საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშები.²⁴

პრობლემის ძიება, პირველ რიგში, კანონმდებლობიდან უნდა დაიწყოს, თუმცა ამ შემთხვევაში, საკუთრების უფლების დარღვევის ფაქტები მიანიშნებს არა ნორმის მოუწესრიგებლობაზე, არამედ მის არასწორ შეფარდებაზე, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია სამართლის ზოგად პრინციპებთან. მხოლოდ ამ პრინციპების სათანადო განხორციელების შემდეგ შეიძლება ვიფიქროთ ნორმის გამოყენებასა და სწორ ინტერპრეტაციაზე. საკუთრების უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა, უფლების სპეციფიკიდან გამომდინარე, დიდ სიფრთხილესა და წინდახედულებას მოითხოვს, რაც საკანონმდებლო მონესრიგებაში უნდა გამოიხატოს. ამასთან, გადანაცვტილება უნდა მიიღებოდეს კომპეტენტური სასამართლოს გადანაცვტილების ან კანონის საფუძველზე, შესაბამისი კომპენსაციით.

4. საკუთრების უფლება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში

განვლილ წლებში საკუთრების უფლებასთან მიმართებით ძალზედ ფართო სასამართლო პრაქტიკა ჩამოუყალიბდა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს, რომელმაც ამ მხრივ ბევრი საქმე განიხილა და რომელიც თავის გადანაცვტილებებში კონკრეტულად განმარტავს და განავრცობს კონსტიტუციის 21-ე მუხლით აღიარებულ საკუთრების უფლების შინაარსს. „საქართველოს კონსტიტუციისა და საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებიდან და ნორმებიდან გამომდინარე, საკუთრების უფლება წარუვალი და უზენაესი ადამიანური ღირებულებაა, საყოველთაოდ აღიარებული ძირითადი უფლება, დემოკრატიული საზოგადოების, სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს ქვაკუთხედი. საკუთრება ადამიანის ყოფიერების არსებითი საფუძველია“²⁵. „საკუთრების უფლებაც ბუნებითი უფლებაა, რომლის გარეშე შეუძლებელია დემოკრატიული

²⁴ პაპუაშვილი ს., საკუთრების უფლების შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე გამოწვევები, კ. კორკელიას რადაქტორობით, თბილისი, 2009, 192.

²⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 21 ივლისის გადანაცვტილება №1/51 საქმეზე, „ქ. თბილისის ჩუღურეთის რაიონის სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“.

საზოგადოების არსებობა. საკუთრების უფლება ადამიანის არა მარტო არსებობის ელემენტარული საფუძველია, არამედ უზრუნველყოფს მის თავისუფლებას, მისი უნარისა და შესაძლებლობების ადეკვატურ რეალიზაციას, ცხოვრების საკუთარი პასუხისმგებლობით წარმართვას. ყოველივე ეს კანონზომიერად განაპირობებს ინდივიდის კერძო ინიციატივებს ეკონომიკურ სფეროში, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკური ურთიერთობების, თავისუფალი მენარმეობის, საბაზრო ეკონომიკის განვითარებას, ნორმალურ, სტაბილურ სამოქალაქო ბრუნვას. იმავდროულად, კერძო საკუთრება, როგორც ინსტიტუტი, საბაზრო ეკონომიკის ბირთვს წარმოადგენს. შესაბამისად, ის არის არა მხოლოდ მესაკუთრეებს შორის ეკონომიკური კონკურენციის, არამედ ასევე დემოკრატიული სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წყობილების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობა.²⁶ „საკუთრება არის ინსტიტუტი, რომელიც სახელმწიფოს ეკონომიკურ საფუძველს წარმოადგენს. საკუთრების უფლების დაცვა უცხოა ტოტალიტარული სახელმწიფოსათვის, ხოლო დემოკრატიული, სამართლებრივი და სოციალური სახელმწიფოსათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია, ერთი მხრივ, საკუთრების, როგორც ინსტიტუტის, კონსტიტუციურ სამართლებრივი გარანტირება, ხოლო, მეორე მხრივ, მესაკუთრისათვის, როგორც სუბიექტისათვის უფლების სამართლებრივი დაცვის საკმარისი საშუალებების მინიჭება, მისი ხელშეწყობისა და უზრუნველყოფის გარანტიების შექმნა. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტი, რომლის შესაბამისადაც საკუთრების უფლება აღიარებული და უზრუნველყოფილია. ეს გულისხმობს არა მხოლოდ მესაკუთრისათვის უფლების დაცვის სამართლებრივი შესაძლებლობების მინიჭებას, არამედ საკუთრების დაცვას ისეთი ხელყოფისაგან, რომელიც არ თავსდება ამავე მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტით დადგენილ ფარგლებში“²⁷.

საკუთრების უფლება არ არის აბსოლუტური და შეუზღუდავი უფლება. საკუთრებას დიდი სოციალური დატვირთვა

²⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 2 ივლისის გადაწყვეტილება №1/2/384 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები - დავით ჯიმშელიშვილი, ტარიელ გვეტაძე და ნელი დალაღიშვილი“.

²⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 18 მაისის გადაწყვეტილება №2/1-370,382,390,402,405 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები ზაურ ელაშვილი, სულიკო მაშია, რუსუდან გოგია და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

გააჩნია. მესაკუთრე საზოგადოების ნაწილია და არა მხოლოდ უფლებამოსილია მიიღოს გარკვეული სიკეთეები საზოგადოებისაგან, არამედ ვალდებულიცაა, რომ თავისი საკუთრება საზოგადოებრივი კეთილდღეობისათვის გამოიყენოს. მესაკუთრემ უნდა გაითავისოს, რომ არა მხოლოდ მას აქვს ინტერესები, არამედ ის იმყოფება სხვა ინტერესთა გარემოცვაში.²⁸ „საქართველოს კონსტიტუცია საკუთრებას გარკვეულ სოციალურ ფუნქციებს ანიჭებს. საკუთრების უფლების განხორციელებამ არ უნდა დაარღვიოს სხვათა უფლებები და თავისუფლებები, ხოლო საკუთრებით სარგებლობა იმავდროულად უნდა ემსახურებოდეს საერთო კეთილდღეობას. თუ ეს მოთხოვნები არ სრულდება ან არსებობს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა სათანადო გარემოებანი, მაშინ საქართველოს კონსტიტუცია არ გამორიცხავს საკუთრების უფლების შეზღუდვას - თანახმად 21-ე მუხლის მე-2 პუნქტისა და საკუთრების ჩამორთმევას - შესაბამისად 21-ე მუხლის მე-3 პუნქტისა“²⁹.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკუთრების უფლება არ წარმოადგენს აბსოლუტურ უფლებას და ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლებელია საჯარო ინტერესისთვის უპირატესობის მინიჭება, ასეთ დროს მესაკუთრემ უნდა ითმინოს მის საკუთრებაში სახელმწიფოს ჩარევა, ეს მისი საკუთრების კონსტიტუციური უფლების თანმდევი კონსტიტუციური ვალდებულებაა. თუმცა საკუთრების უფლებაში ნებისმიერი ჩარევა დასაშვებია მხოლოდ კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტებით გათვალისწინებულ ფარგლებში, რომლებითაც განისაზღვრება ჩარევის 2 სახე: საკუთრების უფლების შეზღუდვა და საკუთრების ჩამორთმევა. საკუთრების უფლების შეზღუდვის იურიდიულ საფუძველს წარმოადგენს:

- აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების შემთხვევების კანონით გათვალისწინება.
- შეზღუდვის წესის კანონით დადგენა. საკუთრების ჩამორთმევისას კი კანონმდებლის მიერ აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების განსაზღვრის დიაპაზონი გაცილებით

²⁸ იქვე.

²⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 21 ივლისის გადაწყვეტილება №1/51 საქმეზე, „ქ. თბილისის ჩუღურეთის რაიონის სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“.

ვინროა და ფორმალურ-იურიდიულ მოთხოვნათა რაოდენობა გაზრდილია.³⁰

როგორც აღვნიშნეთ, საკონსტიტუციო სასამართლოს საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებით, არც თუ ისე მწირი გამოცდილება აქვს. აღსანიშნავია მის მიერ არა მარტო საკუთრების უფლების განმარტება, არამედ „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების“ დეფინიციაც, რომელიც აბსოლუტურად შეესაბამება ევროპულ სტანდარტებს. ამ კონცეფციის ჩამოყალიბება მოითხოვა იმ ალბათობამ, რომ როგორც კი დავუშვებთ საკუთრების უფლებით დაცულ სფეროში ისეთ ჩარევას, რომელიც განსხვავდება აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების ფარგლებისგან, კანონზომიერად შეიძლება გაიზარდოს ცდუნება სახელმწიფოს უფლებამოსილების ბოროტად, არასწორად გამოყენებისა და შესაძლებელი გახდეს ამ შეზღუდვის ფარგლების გაფართოება, რასაც შედეგად მოჰყვება გაუმართლებელი ჩარევა, ანუ უფლების დარღვევა.³¹ ამიტომ საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ „აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროების“ განსაზღვრისას კანონმდებლის ნება უნდა გამოირიცხავდეს სამართალშემფარდებლის მიერ არასწორ ინტერპრეტაციას და თვითნებობის ალბათობას. ასევე, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული საკუთრების მიერ შესასრულებელი ფუნქცია და სოციალური დატვირთვა. საკუთრების შინაარსის შეზღუდვის ნებისმიერ შემთხვევაში საკუთრება უნდა დარჩეს საკუთრებად და მესაკუთრეს უნდა მიეცეს თავისი საკუთრების დანიშნულებისამებრ გამოყენების საშუალება³².

დასკვნა

ქართული კანონმდებლობისა და საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ქართულ სამარ-

³⁰ ვებ-პორტალი აჭარის იურიდიული გზამკვლევი: www.legalportal.ge.

³¹ პაპუაშვილი ს., საკუთრების უფლების შეზღუდვის სამართლებრივი საფუძვლები ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, ადამიანის უფლებათა დაცვის თანამედროვე გამოწვევები, კ. კორკელიას რადაქტორობით, თბილისი, 2009, 189.

³² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 19 დეკემბრის გადაწყვეტილება №1/2/411 საქმეზე, „შპს „რუსენერგოსერვისი“, შპს „პატარა კახი“, სს „გორგოტა“, გივი აბალაქის ინდივიდუალური საწარმო „ფერმერი“ და შპს „ენერგია“ საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტროს წინააღმდეგ“.

თლებრივი მიდგომა ორიენტირს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული პრაქტიკისკენ იღებს. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები და საკუთრების უფლების, როგორც ცნების, ისე ჩარევის საფუძვლების განმარტება იმედს იძლევა, რომ საქართველო იზიარებს ევროპულ სტანდარტებს და მაქსიმალურად ცდილობს, ჩამოაყალიბოს ანალოგიური კონცეფცია და მიდგომები. საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში ევროპული სტანდარტების სრულად დასამკვიდრებლად აუცილებელია, ერთი მხრივ, მოსამართლეების უკეთესად ინფორმირება ევროპული სტანდარტებისა და მათი გამოყენების უპირატესობებზე, და მეორე მხრივ, მეტი სამოსამართლო გამბედაობა მათი პრაქტიკაში გამოყენების თვალსაზრისით.

საერთაშორისო აქტების, მათ შორის, ევროპული კონვენციის გავლენა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე ჯერჯერობით არ არის არსებითი, რადგან უმრავლეს შემთხვევაში სასამართლო მაინც იმავე გადაწყვეტილებას მიიღებდა, რომც არ გამოეყენებინა საერთაშორისო აქტი (აქტები).³³ ძირითადად, საკონსტიტუციო სასამართლო მას იყენებს იმის დასადასტურებლად, რომ ადამიანის უფლებები საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტი იმავე წესით იცავს, როგორც ეს უზრუნველყოფილია საერთაშორისო აქტებით³⁴.

აქვე გასათვალისწინებელია საკონსტიტუციო სასამართლოს, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოს მიერ საერთაშორისო აქტების გამოყენების თავისებურება, მით უმეტეს, რომ საქმე ეხება ადამიანის უფლების დაცვას. მან უნდა უზრუნველყოს საქართველოს კონსტიტუციისა და ეროვნული ნორმატიული აქტების სწორი განმარტება. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებათა ანალიზმა გვაჩვენა, რომ სასამართლო თავისი ინიციატივით ხშირად იყენებს ევროპულ კონვენციას, რაც მისასალმებელია, თუმცა იგი, ასევე, იყენებს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო

³³ იხ., კორკელია კ., ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბილისი, 2007, 72.

³⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1996 წლის 30 დეკემბრის გადაწყვეტილება №1/2-14-19 საქმეზე, „ალექსანდრე დანელია და გიორგი ცომაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

ხელშეკრულებებს ერთ-ერთი მხარის ინიციატივით.³⁵ პრაქტიკა იცნობს შემთხვევებს, როცა მხარე სწორედ საერთაშორისო ხელშეკრულებით ასაბუთებს თავის პოზიციას და ეს ჭეშმარიტად დადებითი ტენდენციაა.³⁶

რაც შეეხება საერთაშორისო აქტებით საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებების დასაბუთებას, დღევანდელი პრაქტიკა საჭიროებს განვითარებას. ზოგადად, თუ პროცესის მხარე თავისი არგუმენტაციისას იშველიებს საერთაშორისო აქტს (აქტებს), სასამართლომ დასაბუთების დროს უნდა თქვას, შეიძლება თუ არა ამ აქტის გამოყენება კონკრეტულ დავასთან დაკავშირებით. მას არ აქვს უფლება უგულბეღლყოს საერთაშორისო აქტზე დაფუძნებული არგუმენტი, არამედ, პირიქით, ვალდებულია იმსჯელოს მის გამოყენებაზე.³⁷

სტატიის მიზანი სწორედ ის გახლდათ, რომ ნათელი გაეხადა, რამდენად უწყობს ხელს ევროპული სტანდარტების გამოყენება საქართველოში კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის განვითარებას, რადგან ის შეიძლება სამოსამართლო აქტივიზმის სამოტივაციო ფაქტორი გახდეს. თითოეული გადაწყვეტილება, რომლის დასაბუთება ეყრდნობა ევროპულ კონვენციას, საქართველოს სასამართლო პრაქტიკისთვის წინგადადგმული ნაბიჯია, ვინაიდან ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს სძენს მართლმსაჯულების განხორციელებას საქართველოში და თანდათან იმკვიდრებს თავს სასამართლო სისტემასა და სამოსამართლო აზროვნებაში.

³⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება №1/1/126,129,158 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები: (1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, მოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქეცბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და მოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

³⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 24 მაისის განჩინება საქმეზე, „მოქალაქე შალვა მგელაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

³⁷ იხ., კორკელია კ., ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბილისი, 2007, 74.